
РОЗДІЛ VIII. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.37

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.59>

КОРУПЦІЙНІ ПРОЯВИ В ОБОРОННОМУ СЕКТОРІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗАХОДИ НІВЕЛЮВАННЯ

Бондаренко О.С.,

завідувач кафедри кримінально-правових

дисциплін та судочинства,

доктор юридичних наук, доцент,

Навчально-наукового інституту права

Сумського державного університету

<http://orcid.org/0000-0002-2288-1393>

Бондаренко О.С. Корупційні прояви в оборонному секторі в умовах воєнного стану та післявоєнний період: характеристика та заходи нівелювання.

Національна безпека держави завжди є пріоритетною сферою для кожної держави, особливо в умовах збройного конфлікту. Корупція в оборонному секторі є проблемою, яка становить серйозну загрозу національній безпеці, економічній стабільності та суспільній довірі. Оборонний сектор, який охоплює військову сферу, оборонні закупівлі та суміжні галузі, відіграє вирішальну роль у захисті суверенітету країни та її громадян, особливо в умовах воєнного стану. Однак, коли корупція проникає в цей сектор, це може мати далекосяжні негативні наслідки.

Однією з основних проблем, пов'язаних з корупцією в оборонному секторі, є компрометація національної безпеки. Такі корупційні дії, як підкуп та розкрадання можуть послабити обороноздатність країни через погіршення якості та ефективності військового обладнання та послуг. Це, у свою чергу, ставить під загрозу життя військовослужбовців та безпеку всієї нації.

Корупція також спотворює процеси оборонних закупівель, що призводить до завищених витрат, неякісного обладнання та обмеженої конкуренції. Неетичні практики, такі як «відкати» та фаворитизм, можуть підірвати справедливі та прозорі процедури торгів, перешкоджаючи вибору найбільш спроможних та економічно ефективних постачальників. У результаті обмежені ресурси розподіляються неправильно, а гроші платників податків витрачаються даремно, відволікаючи кошти від основних потреб оборони та підриваючи довіру суспільства до державних установ.

Для боротьби з корупцією в оборонному секторі вкрай важливо визначали пріоритетність антикорупційних заходів і впроваджували комплексні стратегії. Це включає створення міцної законодавчої бази та регуляторних механізмів, забезпечення прозорості та розвиток напрямів міжнародного співробітництва.

Доведено, що міжнародне співробітництво у сфері оборони є платформою для колективних дій, обміну знаннями та взаємної підтримки у боротьбі з корупцією. Це зміцнює добросовісність оборонних установ, сприяє прозорості процесів закупівель і створенню глобального середовища, у якому менша ймовірність процвітання корупції.

Обґрунтовано, що успішність антикорупційних заходів у будь-якій сфері суттєво залежить не тільки від уміння реагувати на поточні корупційні прояви та розробляти дієві заходи протидії, а й уміння прогнозувати перспективні зміни та трансформаційні процеси у корупції та розробляти заходи протидії. Саме тому, вже зараз важливо оцінити потенційний «розвиток» корупції в оборонному секторі в умовах післявоєнної відбудови.

Ключові слова: корупція, корупційні ризики, оборони сектор, воєнний стан, післявоєнне відновлення.

Bondarenko O.S. Corruption activities in the defence sector in martial law and the post-war period: characteristics and counteractions.

National security of the state is always a priority area for every state. Corruption in the defence sector is a problem that poses a serious threat to national security, economic stability, and public trust. The defence sector, which encompasses the military, defence procurement and related industries, plays

a critical role in protecting the sovereignty of a country and its citizens, especially under martial law. However, when corruption permeates this sector, it can have far-reaching negative consequences.

One of the main problems associated with corruption in the defence sector is the compromise of national security. Corrupt practices such as bribery, embezzlement and illegal arms trade can weaken a country's defence capabilities by degrading the quality and efficiency of military equipment and services. This, in turn, endangers the lives of servicemen and the security of the entire nation.

Corruption also distorts defence procurement processes, leading to inflated costs, substandard equipment, and limited competition. Unethical practices such as kickbacks and favouritism can undermine fair and transparent bidding procedures, preventing the selection of the most capable and cost-effective suppliers. As a result, limited resources are misallocated and taxpayer dollars are wasted, diverting funds from basic defence needs and undermining public trust in government institutions.

To combat corruption in the defence sector, it is extremely important to prioritize anti-corruption measures and implement comprehensive strategies. This includes creating a strong legal framework and regulatory mechanisms, ensuring transparency, and developing areas of international cooperation. It has been proven that international cooperation in the field of defence is a platform for collective action, exchange of knowledge and mutual support in the fight against corruption. This strengthens the integrity of the defence establishment, promotes transparency in procurement processes and contributes to a global environment in which corruption is less likely to flourish.

It is substantiated that the success of anti-corruption measures in any field depends not only on the ability to respond to current manifestations of corruption and develop effective countermeasures, but also the ability to predict prospective changes and transformational processes in corruption and develop countermeasures. That is why it is already important to assess the potential "development" of corruption in the conditions of post-war reconstruction.

Key words: corruption, corruption risks, defence sector, martial law, post-war recovery.

Постановка проблеми. Національна безпека держави завжди є пріоритетною сферою для кожної держави, особливо в умовах збройних конфліктів. Корупція в оборонному секторі є проблемою, яка становить серйозну загрозу національній безпеці, економічній стабільності та суспільній довірі. Оборонний сектор, який охоплює військову сферу, оборонні закупівлі та суміжні галузі, відіграє вирішальну роль у захисті суве-

ренітету країни та її громадян, особливо в умовах воєнного стану. Однак, коли корупція проникає в цей сектор, це може мати далекосяжні негативні наслідки.

Стан опрацювання. Питання протидії корупції було предметом науково інтересу багатьох вчених, зокрема А. Будіна, Ю. Ніколова, А. Сарат, М. Буряк, А. Юрченка, Ю. Корогодського та інших. Водночас особливості протидії корупції в оборонній сфері в умовах воєнного стану та післявоєнний період досі залишається малодослідженим. Це і обумовило актуальність обраної тематики.

Метою статті є вивчення особливостей проявів корупції в оборонному секторі в умовах воєнного стану та розроблення заходів нівелювання корупційних проявів в оборонному секторі в умовах воєнного стану та післявоєнний період.

Виклад основного матеріалу. Однією з основних проблем, пов'язаних з корупцією в оборонному секторі, є компрометація національної безпеки. Такі корупційні дії, як підкуп та розкрадання можуть послабити обороноздатність країни через погіршення якості та ефективності військового обладнання та послуг. Це, у свою чергу, ставить під загрозу життя військовослужбовців та безпеку всієї нації.

Корупція також спотворює процеси оборонних закупівель, що призводить до завищених витрат, неякісного обладнання та обмеженої конкуренції. Неетичні практики, такі як «відкати» та фаворитизм, можуть підірвати справедливі та прозорі процедури торгів, перешкоджаючи вибору найбільш спроможних та економічно ефективних постачальників. У результаті обмежені ресурси розподіляються неправильно, а гроші платників податків витрачаються даремно, відволікаючи кошти від основних потреб оборони та підриваючи довіру суспільства до державних установ.

Подібні корупційні прояви мали місце і до воєнного стану, а в умовах воєнного стану фактично вчиняти подібні діяння стало простіше, адже багато закупівель перестали носити публічний характер. Прикладом є договір про закупівлю на послуги з організації харчування у 2023 році, укладений між Міністерством оборони України та ТОВ «Актив компанії», згідно з яким підвищення вартості на окремі продукти харчування для потреб військових у певних областях становило 266 %, порівняно з 2021 роком, що навіть враховуючи інфляцію у 26 % є занадто перебільшеним. Також видається цікавим сам вибір Міністерством оборони України контрагента (ТОВ «Актив компанії»). Адже, ця юридична особа має статутний капітал у тисячу гривень, а у 2021 році податкова служба анулювала у цієї юридичної особи свідоцтво платника ПД через відсутність поставок і ненадання декларацій. Крім того, ще раніше у 2019 році ТОВ «Актив компанії» фігурувало у кримінальному провадженні, коли для участі в тендері на постав-

ку яловичини для установ виконання покарань і слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби буцімто подала підроблений акт, який не відповідав дійсності [1].

Корупція в оборонному секторі підриває довіру суспільства та послаблює демократичне управління. Коли службові особи сфери оборони беруть участь у корупційній діяльності, це підриває принципи підзвітності, прозорості та чесності. Це сприяє розвитку культури безкарності та нівелює верховенство права, зрештою підриваючи довіру громадян до державних інституцій та їх здатність захищати національні інтереси.

Загалом подолання корупції є одним з пріоритетних напрямів діяльності Міністерства оборони України, і воно ставить собі за мету створення стійкої та ефективної системи запобігання корупції у структурних підрозділах Міністерства оборони України, Генерального штабу Збройних сил України та інших органах військового управління і Збройних сил України в цілому, а також в установах, організаціях, державних підприємствах та не бюджетних суб'єктах господарювання, які належать до сфери управління Міністерства оборони України [2, с. 133].

Для протидії з корупції в оборонному секторі вкрай важливо визначити пріоритетність антикорупційних заходів і впроваджували комплексні стратегії. Це включає створення міцної законодавчої бази та регуляторних механізмів, забезпечення прозорості в процесах оборонного бюджету та закупівель, сприяння підзвітності та нагляду, а також заохочення участі організацій громадянського суспільства та незалежних ЗМІ у моніторингу діяльності, пов'язаної з обороною.

У 2023 році у Міністерстві оборони України створили Департамент з питань запобігання та виявлення корупції. Ключовою метою Департаменту є поширення і реалізація в дійсності принципу нульової толерантності до корупції [3]. Єдине не зовсім зрозумілим лишається те, чому подібний департамент було утворено лише у березні 2023 року після гучного антикорупційного скандалу. Безумовно, позитивним є те, що все ж була реакція Міністерства оборони, відповідні кадрові рішення та інституційна реформа. Проте, важливо, щоб подібний захід не став декларативним, а дійсно мав позитивні результати.

Крім того, інституційною антикорупційною зміною є й створення згідно з наказом Міністерства оборони України № 159 від 17 червня 2022 року Агенції оборонних закупівель [4]. За статутом це державне підприємство мало стати єдиною нацбезпеченню, що мала забезпечувати централізовану закупівлю товарів, робіт і послуг у сфері нацбезпеки та оборони за кошти держбюджету та інших джерел [5]. Однак, лише 16 травня 2023 року була ухвалена постанова Кабінету Міністрів України № 494 «Деякі питання здійснення оборонних

закупівель службою державного замовника» [6], де це питання було законодавчо врегульовано.

На поточний рік Агенція оборонних закупівель отримала бюджет у сумі 335 мільярдів гривень. 2,75% від цієї суми – це 9,7 мільярда гривень, які може отримати відомство на своє самоутримання [7]. У інформаційних ресурсах вже почалися жваві дискусії політиків, громадських діячів та журналістів щодо доцільності виділення такого суттєвого бюджету на утримання лише однієї агенції зі штатом у 150 співробітників. На нашу думку, дійсно подібний підхід може стати приводом для розвитку корупціогених факторів у діяльності цієї Агенції та здійснення закупівель в оборонному секторі в цілому.

Міжнародне співробітництво також є життєво важливим для протидії корупції в оборонному секторі. Країни повинні працювати разом, щоб обмінюватися найкращими практиками, розвідувальними даними та посилювати міжнародні правові рамки, такі як Конвенція ООН проти корупції, щоб запобігати та розслідувати корупційні дії в оборонному секторі. Загалом міжнародна співпраця у сфері оборони може відіграти вирішальну роль у зниженні рівня корупції з кількох причин. Насамперед – це підвищення рівня прозорості. Обмінюючись найкращими практиками, інформацією та досвідом, країни можуть розробити стандартизовані рекомендації та процедури, які сприятимуть прозорості та підзвітності. Це зменшує можливості для корупційних дій і збільшує шанси на виявлення та запобігання порушенням.

По-друге, спільне здійснення фінансового моніторингу у оборонному секторі. Міжнародна співпраця дозволяє обмінюватися розвідданими та інформацією, пов'язаною з оборонними закупівлями, торгівлею зброєю та фінансовими операціями. Такий обмін інформацією дозволяє країнам ефективніше виявляти та розслідувати підозрілу діяльність, особливо коли вони мають справу з транснаціональними корупційними мережами. Крім того, можуть бути створені спільні механізми моніторингу для нагляду за оборонними контрактами та забезпечення дотримання етичних стандартів.

По-третє, гармонізація законодавчої бази. Співпраця між країнами може сприяти гармонізації правової бази, пов'язаної з оборонними закупівлями та зусиллями по боротьбі з корупцією. Узгодивши закони та нормативні акти, країни можуть усунути юридичні прогалини, які можуть сприяти корупції. Ця гармонізація також забезпечує кращу координацію під час розслідування та кримінального переслідування справ про транскордонну корупцію, гарантуючи, що винуватці не зможуть уникнути правосуддя, використовуючи межі юрисдикції. Водночас запозичуючи окремі положення зарубіжного чи міжнародного законодавства, вважливо вміло адаптувати їх до

чинного українського законодавства з врахуванням особливостей суспільного та історичного розвитку, а також ментальності громадян. Інакше, нове законодавство не буде позитивно оцінено та призведе до правового нігілізму.

По-четверте, зміцнення інституційної спроможності. Міжнародне співробітництво може сприяти розбудові спроможності національних оборонних установ у запобіганні та боротьбі з корупцією. Технічна допомога, навчальні програми та ініціативи з обміну знаннями можуть допомогти країнам розробити надійні системи внутрішнього контролю, посилити антикорупційні підрозділи та сприяти культурі доброчесності в оборонному секторі. Це, у свою чергу, покращує здатність країн виявляти, запобігати та ефективно боротися з корупційними ризиками.

По-п'яте, міжнародна співпраця може створювати колективний «тиск» на країни з метою дотримання вищих стандартів чесності та прозорості. Експертні перевірки, взаємні оцінки та порівняльні аналізи можуть спонукати країни приймати та впроваджувати антикорупційні заходи відповідно до міжнародних норм і стандартів. Це допомагає створити глобальну культуру, яка відкидає корупцію в оборонному секторі та сприяє етичній поведінці.

По-шосте, боротьба з транснаціональними мережами. Корупція в оборонному секторі часто включає транснаціональні мережі, які використовують слабкі системи управління та транскордонні операції. Міжнародна співпраця дає змогу країнам співпрацювати у розслідуванні та ліквідації цих мереж, обміні інформацією про відмивання грошей, незаконну торгівлю зброєю та корупцію. Працюючи разом, країни можуть перешкоджати та стримувати таку діяльність ефективніше.

Загалом міжнародне співробітництво у сфері оборони є платформою для колективних дій, обміну знаннями та взаємної підтримки у боротьбі з корупцією. Це зміцнює доброчесність оборонних установ, сприяє прозорості процесів закупівель і створенню глобального середовища, у якому менша ймовірність процвітання корупції.

Важливо відмітити, що успішність антикорупційних заходів у будь-якій сфері суттєво залежить не тільки від уміння реагувати на поточні корупційні прояви та розробляти дієві заходи протидії, а й уміння прогнозувати перспективні зміни та трансформаційні процеси у корупції, а також розробляти заходи протидії. Саме тому, вже зараз важливо оцінити потенційний «розвиток» корупції в умовах післявоєнної відбудови. В умовах післявоєнного відновлення корупція в оборонному секторі може змінитися кількома шляхами. Саме тому, важливим є зміцнення управління та інституцій: післявоєнне відновлення дає можливість відновити та зміцнити структури та інститути управління. Це включає

створення прозорих і підзвітних механізмів оборонних закупівель, бюджетування та управління фінансами. Зміцнення органів нагляду та сприяння культурі доброчесності в оборонних установах може допомогти запобігти корупції та стримати її.

Крім того, навіть у період післявоєнної відбудови важливими будуть міжнародна підтримка та моніторинг. Міжнародна підтримка може включати технічну допомогу, розбудову спроможності та фінансову допомогу, приділяючи особливу увагу посиленню антикорупційних заходів та просуванню ефективних практик управління. Можуть бути запроваджені механізми міжнародного моніторингу, щоб забезпечити ефективне та прозоре використання допомоги та ресурсів.

Також важливо продовжувати правові реформи. Післявоєнні періоди дають можливість переглянути правові та регуляторні рамки, пов'язані з обороною та безпекою. Важливо прийняти жорсткі антикорупційні закони, встановити чіткі вказівки щодо оборонних закупівель і підвищити прозорість у процесах прийняття рішень.

Роль громадськості також має зрости. Активна участь організацій громадянського суспільства в процесах післявоєнного відновлення може допомогти запобігти корупції в оборонному секторі та боротися з нею. Громадянське суспільство може контролювати витрати на оборону та підвищуючи обізнаність про ризики та наслідки корупції. Їхня участь може створити умови для змін і сприяти розробці ефективних антикорупційних стратегій.

Не менш важливим є і сприяння культурі доброчесності. Це включає етичну підготовку для військовослужбовців, яка наголошує на важливості чесності, професіоналізму та поваги до верховенства права. Запровадження механізмів внутрішнього контролю, захисту інформаторів і кодексів поведінки також може допомогти створити середовище, яке перешкоджає корупції.

І на сам кінець, перспективними є й технологічні рішення. Впровадження технологічних досягнень може допомогти зменшити корупцію в оборонному секторі під час післявоєнного відновлення. Відновлення систем електронних закупівель, цифрової документації та механізмів відстеження може підвищити прозорість і підзвітність.

Висновки. Зусилля щодо протидії корупції в оборонному секторі вимагають багатогранного підходу, який стосується як системних проблем, так і індивідуальної відповідальності. Сприяючи чесності, прозорості та підзвітності в оборонному секторі, стимулюючи міжнародну співпрацю держави можуть зміцнити національну безпеку, відновити суспільну довіру та забезпечити ефективний і результативний розподіл ресурсів для оборонних потреб країни, що є пріоритетним завданням в умовах воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ніколов Ю. Тилові пацюки міноборони під час війни «пиляють» на харчах для ЗСУ більше, ніж за мирного життя. *Джеркало тижня*: вебсайт. URL: <https://zn.ua/ukr/economic-security/tilovi-patsjuki-minoboroni-pid-chas-vijni-piljajut-na-kharchakh-dlja-zsu-bilshe-nizh-za-mirnoho-zhittja.html> (дата звернення: 31.05.2023).
2. Сарат А.О., Бурак М.В. Корупція в оборонно-промисловому комплексі як загроза національним інтересам і національній безпеці України. *Університетські кримінально-правові та кримінологічні читання* : матеріал. наук.-прак. конф. (Харків, 28 травн. 2017). С. 131–135.
3. Будін А. Після «яєчного скандалу» Міноборони України створило департамент для боротьби з корупцією. *УНІАН*: вебсайт. URL: <https://www.unian.ua/society/minoboroni-ukrajini-stvorilo-departament-z-pitan-viyavlennya-korupciji-12180288.html> (дата звернення: 31.05.2023).
4. Про утворення державного підприємства Міністерства оборони України «Агенія оборонних закупівель»: наказ Міністерства оборони України № 159 від 17 червн. 2022. URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/mou_2022/159_nm.pdf (дата звернення: 31.05.2023).
5. Юрченко А. Нова «Агенція оборонних закупівель» стала постачальником Міноборони. *Бібус*: вебсайт. URL: <https://www.unian.ua/society/minoboroni-ukrajini-stvorilo-departament-z-pitan-viyavlennya-korupciji-12180288.html> (дата звернення: 31.05.2023).
6. Деякі питання здійснення оборонних закупівель службою державного замовника : постанова Кабінету Міністрів України № 494 від 16 травн. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/494-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 31.05.2023).
7. Корогодський Ю. Озброєння для ЗСУ тепер купуватиме Агенція оборонних закупівель. *LB: UA*: вебсайт. URL: https://lb.ua/society/2023/05/23/556742_ozbroiennya-zsu-teper_kupuvatime.html (дата звернення: 31.05.2023).